

L'independentisme català durant l'autarquia franquista

Daniel Díaz i Esculies

Després del comicis legislatius del febrer de 1936, que a Catalunya guanyà àmpliament el Front d'esquerra, la convivència del partit separatista Estat Català (EC) en el si d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) esdevingué impossible. Aquesta situació desembocà en la sortida del minoritari EC i la seva refundació com a partit independent en el congrés celebrat a Barcelona entre el 21 i el 24 de maig de 1936. El fet que els dirigents Josep i Miquel Badia haguessin estat assassinats per elements de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) a final d'abril comportà l'ascens a la secretaria general del partit de Josep Dencàs. Poques setmanes després de la refundació s'incorporen a EC l'organització patriòtica apolítica Nosaltres Sols! (NS!), el Partit Nacionalista Català (PNC), entitats juvenils i agrupacions estudiantils.

En esclatar la Guerra Civil, EC es mantingué fidel a la Generalitat i a la República: col·laborà en la derrota dels militars colpistes, envià una columna de milicians al front d'Aragó, participà en la fracassada expedició per a la conquesta de Mallorca, etc. A pesar del seu actiu antifeixisme, EC no va ser admès al Comitè Central de Milícies Antifeixistes, ni a les Patrulles de Control ni ocupà cap Conselleria de la Generalitat. L'antifaisme –anti-FAI– d'EC

va coincidir amb el del president del Parlament, Joan Casanovas, per això van decidir preparar un putsch per eliminar l'executiu català i proclamar la independència política de Catalunya, la qual se situaria dins de l'òrbita dels països democràtics d'Europa. Descobert el putsch a la fi de novembre de 1936 pels llibertaris, EC estigué a punt de ser desarticulat, i eliminats físicament o empresonats els seus militants. A partir d'aquest moment EC començà a perdre impuls; en acabar la Guerra estava molt afeblit i havia esdevingut quasi un apèndix de l'ERC. La majoria de militants d'EC que fugiren a l'exili vestien l'uniforme de soldats de la República, per això anaren a parar als camps de concentració del Rosselló.

D'Estat Català al Front Nacional de Catalunya. Els dirigents d'EC que no eren als camps de concentració vivien dispersos de manera més o menys clandestina en diverses ciutats de l'estat francès. Aquesta dispersió, sumada a la manca de mitjans econòmics i a les dificultats per relacionar-se, determinà que en el mes de maig de 1939 el consell executiu encara no s'hagués reunit i, per tant, que encara no s'hagués iniciat la reorganització del partit. El mes de juny i enmig d'aquesta situació tan adversa, Vicenç Borrell i Gambús, darrer secretari general del partit, va ha-

ver d'enfrontar-se amb la rebel·lió de la meitat del consell executiu que per via postal li comunicà que havia estat destituït. Gràcies al suport incondicional de la militància internada en els camps de concentració, Vicenç Borrell aconseguí mantenir-se en el càrrec i nomenar, el 10 d'agost, un nou consell executiu del qual quedava exclòs Joan Cornudella i Barberà, exsecretari general de la formació durant la guerra i persona amb molts contactes amb la classe política republicana emigrada. La curta victòria de Borrell reduïa el separatisme català organitzat a la mínima expressió.

Mentre tot això tenia lloc a l'emigració, a Barcelona s'havia constituït un col·lectiu de joves nacionalistes provinents d'EC, de NS, d'ERC, de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC), etc., que s'havien proposat lluitar contra l'ocupació franquista. Aquest col·lectiu – anomenat Front de Joventut, per l'edat dels seus membres– incrementà el nombre dels seus efectius en poder començar a tornar clandestinament a Catalunya alguns dels que s'havien exiliat en produir-se la caiguda de Catalunya el febrer de 1939. El capità d'artilleria Jaume Martínez i Vendrell –militant de NS– va ser el personatge clau que enllaçà el Front de Joventut amb l'exsecretari general d'EC, Joan Cornudella. Després d'una llarga tongada de negociacions en què participaren la majoria de dirigents del separatisme català, a principi de maig de 1940, a París, s'arribà a un acord de col·laboració en la lluita antifranquista entre NS i el grup escindit d'EC que liderava Cornude-

lla, encara que cada organització mantindria els seus contactes i compromisos. Aquest ens polític, que al cap de dos anys seria conegut com Front Nacional de Catalunya (FNC), era designat per la militància com "l'Organització".

Per la seva banda, Estat Català s'havia adherit a la política que defensava Joan Casanovas des de l'abril de 1939, consistent en la creació d'una "Unió" de patriotes al marge dels partits polítics republicans, als quals considerava fracassats. La invasió i divisió de l'estat francès pels exèrcits hitlerians el juny de 1940 i l'inesperat traspàs de Casanovas, el juliol de 1942, col·locaren la formació separatista en un carreró sense sortida.

La primera resistència dels independentistes. Fugint dels exèrcits hitlerians, Joan Casanovas trobà refugi a la localitat de Valràs de Llenguadoc, que es trobava dins l'anomenada "zona lliure". Aquí va establir relacions amb un ministre francès que havia fugit de París. La bona reputació de què gaudia Casanovas en determinats cercles de la política francesa li va servir per avalar un grup d'espionatge constituït per elements d'EC denominat Servei d'Informació Militar de Catalunya (SIMCA), que va treballar des de Barcelona per a la resistència francesa a partir del gener de 1941. Les seves activitats –que s'estenien fins a València i Cartagena– consistien a aplegar informació de les fortificacions que el franquisme aixecava al Pirineu, del moviment portuari, de la producció industrial, etc. En el mes d'agost, les activitats del SIMCA foren

detectades per la policia espanyola, que desarticulà el grup i en detingué la majoria dels membres. D'altra banda, EC també havia constituït una xarxa que duia fins a Barcelona residents a l'estat francès i que eren objectiu de persecució pels nazis. Treballava amb l'aquiescència de la gendarmeria francesa i utilitzava com a via d'evasió habitual Andorra. Aquesta xarxa fou desarticulada per la Gestapo el maig del 1943.

El FNC també havia entrat en contacte amb els serveis gaullistes d'espionatge; les seves activitats se centraren a treballar dins de les xarxes resistents franceses Louis Brun i Maurice que actuaven a Catalunya Nord i Occitània. Altres activitats importants foren el trasllat des de Catalunya Nord a Barcelona de pilots anglesos i d'escamots de paracaigudistes preparats per fer sabotatges infiltrats en sòl francès; un cop a Catalunya els respectius consols els treien de l'estat espanyol. També van traslladar de Barcelona a Perpinyà informació proporcionada per agents secrets que eren completament desconeguts pels enllaços. L'expert en plàstics Jaume Ribas i Surinyach fou captat a Barcelona pels serveis d'intel·ligència britànics i esdevingué un prestigiós agent del Military Intelligence-5 anomenat Lipstick. La seva professió li servia de pantalla tant per dur a terme les missions encarregades pels britànics com per realitzar tasques polítiques del FNC. Roman Koparski, patriota polonès resident a Madrid, acceptà el compromís que en acabar la guerra mundial el seu país defensaria a la mesa de la pau la independència política de Catalu-

nya; és per això que el FNC va incorporar cinc dels seus membres a l'organització d'espionatge polonesa denominada Estación de Bases e Intercambio de Información, la qual acabà desmantellada per la "Segunda Bis de Estado Mayor" de la regió de Sant Sebastià els primers dies de 1942.

Política dels independentistes. El Front Nacional era un moviment patriòtic de resistència antifranquista amb els vessants polític i militar, i per això l'escenari de la seva lluita era l'interior del país. La voluntat del primer Front consistia a organitzar tot l'independentisme en un front de resistència a la dictadura tant a l'interior com a l'emigració. Joan Cornudella, un dels fundadors, afirmava que es lluitava per la llibertat de Catalunya entesa com una unitat històrica que va cap a la plenitud del procés, cap a la independència; per la dignitat de l'home i un model de societat avançada. El Front Nacional donà suport al Consell Nacional de Catalunya (CNC) constituït a Londres el juliol de 1940 –a conseqüència de la paràlització de les activitats de la Generalitat a l'estat francès– i liderat per Carles Pi i Sunyer. El segrest i la posterior execució a Barcelona del president Companys decantà el CNC cap a les tesis autodeterministes, perquè entenia que ja no existia la Constitució de 1931 ni l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, i que, a conseqüència de la guerra mundial, s'obria un període constituent que comportaria la rectificació de les fronteres. Les comunitats catalanes d'Amèrica donaven suport al CNC, i aquest els donà a conèixer

l'existència del FNC. La notícia aixecà una onada d'entusiasme, i el Front fou considerat l'instrument que aconseguiria la independència política de Catalunya. Amb l'alliberament d'Europa pels exèrcits aliats, l'estat francès esdevingué el centre focal de la política catalana, i els dirigents dels partits que havien tingut el poder durant el període republicà prengueren novament les regnes de la situació. Josep Tarradellas, secretari general d'ERC, aconseguí neutralitzar la política del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i que Pi i Sunyer dissolgués el CNC, cosa que deixà el Front sense projecció internacional. D'altra banda, el setembre de 1945 Josep Irla –president interí de la Generalitat– nomenava els consellers del Govern de Catalunya a l'exili sense que n'hi hagués cap del Front Nacional tot i ser el moviment nacionalista més important de l'interior. Tan important era, que el novembre de 1943 havien “caigut” cinquanta militants, entre els quals hi havia Joan Cornudella i Manuel Cruells.

La marginació que el Front patia a l'exili, a l'interior la trencà col·laborant, el desembre de 1945, en la formació de l'ens unitari anomenat Consell Nacional de la Democràcia Catalana (CNDC) que presidia l'escriptor Josep Pous i Pagès, i en el qual a més del Front hi havia Unió Democràtica de Catalunya, Acció Catalana Republicana (ACR), ERC, Unió de Rabassaires, Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres, Moviment Socialista de Catalunya, Front de la Llibertat i EC. En produir-se la caiguda del franquisme, el

CNDC propugnava l'obertura d'un període constituent que desemboqués en la proclamació de la III República espanyola àmpliament federal. Les males relacions entre el CNDC i la presidència de la Generalitat serien una de les causes que contribuïren a fer que Irla acabés dissolent el Govern català a l'emigració.

Des de la seva fundació, el FNC havia decidit que, quan les circumstàncies fossin propícies, iniciaria activitats armades destinades a provocar la caiguda del franquisme. Les primeres accions consistiren en la col·locació de senyeres en indrets tan emblemàtics com les torres de la Sagrada Família, els cables del transbordador aeri que enllaça les torres de Sant Jaume i Sant Sebastià del port de Barcelona o la façana de la Universitat, enganxades de pasquins antifranquistes, etc. Amb material provinent de la resistència francesa, la secció militar del Front començà a realitzar petits atemptats: explosió d'un artefacte a la capella de la Universitat de Barcelona, col·locació d'una pastilla d'explosiu trencador en una finestra del Govern militar i una altra a la porta del pis que el Servicio de Información Militar (SIM) tenia al carrer Ample de Barcelona, etc.

Un membre de l'escamot de la Secció militar del FNC que la nit del 8 de juny de 1946 intentava col·locar dalt de les torres metàl·liques de l'estadi de Montjuïc un mecanisme que l'endemà desplegaria una bandera estelada i una senyera de grans dimensions en el moment que es jugaria la final de futbol de la Copa del Generalí-

simo fou detingut per una parella de la Guàrdia Civil que feia la ronda pels voltants de l'estadi. Al cap d'uns dies, i a conseqüència d'aquesta detenció, queien els membres de la Secció Militar, així com la impremta. Entre els detinguts figuren Jaume Martínez i Vendrell, Emili Boté i Serrat, Josep Serra i Estruch, etc.

El FNC celebrà la I Conferència l'abril de 1946 a Dosrius (Maresme). En la declaració aprovada, assenyalava la voluntat d'esdevenir l'instrument aglutinador de la democràcia catalana i superador de les velles formacions polítiques; propugnava una política social que augmentés el benestar col·lectiu i recongués la llibertat de consciència; defensava l'estructuració confederal del Països Catalans ("Terres Catalanes") independents i s'adheria a la Carta de l'Atlàntic. El que sorprèn d'aquesta declaració és el propòsit de fusionar en el seu si totes les forces nacionalistes quan el mateix Front era membre fundador del CNDC al costat dels partits que pretenia fagocitar. La II Conferència tingué lloc a Sant Just Desvern (Baix Llobregat) l'octubre de 1947, en un clima de pessimisme per la caiguda de la secció militar i a la guerra Freda que afavoria la dictadura franquista. Aquesta II Conferència aportà poques diferències respecte a la primera. Les més significatives foren la voluntat d'abandonar la concepció original de front ampli resistent per esdevenir partit polític i la renúncia de l'activisme armat com a mètode de lluita. L'arribada de Vicenç Borrell a Barcelona el gener de 1944 havia comportat la reorganització d'EC, que de seguida s'incorporà al FNC.

La repressió policial sobre l'independentisme i la consolidació política del franquisme dins del bloc occidental determinà EC a proposar al Front, l'abril de 1947, que es dissolgués i tornés a formar part EC. D'altra banda, abandonà el CNDC al cap d'uns mesos al·legant que els seus objectius de partit nacionalista – creació d'un estat català que comprengués tots els Països Catalans– anaven més enllà que els defensats per l'ens unitari que presidia Pous i Pagès.

La dècada dels anys cinquanta. La pèrdua de les esperances d'enderrocar el franquisme provocà des de les acaballes dels anys quaranta una enorme frustració en el conjunt de les forces opositores, cosa que les reduí a la mínima expressió o a la desaparició. EC a l'exili quedà dissolt i a l'interior, tot i que es mantenia viu, les úniques activitats que realitzava es limitaven a reunions periòdiques d'alguns dirigents. En aquest context la tasca que s'havia imposat EC era preservar l'esperit

nacional i democràtic, i treballar per aconseguir la unitat de les forces anti-franquistes. És per aquest motiu que EC a finals de 1947 s'havia incorporat a la instància unitària anomenada Federació Nacionalista Republicana de Catalunya, al costat d'ERC i ACR, que després d'una llanguida existència desaparegué el 1953. El gener de 1958 EC difonia una declaració política en la qual –entre altres coses– propugnava la unitat política dels Països Catalans de l'estat espanyol, un sindicalisme català apolític i obert als immigrants i el foment de l'ideal europeista.

L'edició per Manuel Viusà a París a partir de 1954 del butlletí *Per Catalunya*, que circulà profusament a l'interior, fou l'alçaprem que permeté la recuperació del FNC. Es produí la captació de la “segona generació de militants”, majoritàriament constituïda per universitaris. Els profunds canvis produïts a finals dels anys cinquanta en l'àmbit internacional, espanyol i català menaren el Front a elaborar

un extens estudi sobre la situació. Entre les conclusions derivades de l'informe (aprovat pel consell nacional l'abril de 1960) destaquen: la definició del FNC com a partit interclassista (“l'organització de tots els catalans”), la independència política dels Països Catalans com a objectiu final de la seva lluita, la defensa i expansió de la cultura catalana, una universitat catalana i anticlassista, l'establiment d'un sistema de relacions de Catalunya amb les altres nacions i la creació d'una comunitat política i econòmica europea, el reajustament de l'economia catalana pertorbada pel franquisme, i que la gestió econòmica havia de posar-se al servei exclusiu del benestar social tot procurant una distribució adequada de la renda nacional. Per tal de millorar el funcionament intern del partit es redefiniren l'estructura i les funcions dels seus òrgans. El FNC s'havia adequat a la nova etapa que s'obria i que a l'estat espanyol franquista suposava la fi de l'autarquia econòmica i l'inici d'una fase de desenvolupament.

Daniel Díaz i Esculíes

Dossier *El Temps d'Història* (del 12 al 18 d'abril de 2005)